

УДК 343.9.018.3

К.А. БОЧАРОВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0486-9654>

ДЕТЕРМІНАЦІЙНИЙ КОМПЛЕКС ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВАНДАЛІЗМОМ

Ключові слова: вандалізм, детермінація, детермінаційний комплекс, запобігання вандалізму, детермінанти вандалізму

Вивчення детермінації злочинності є найскладнішою проблемою кримінології. Це можна пояснити тим, що детермінація злочинності має різновекторні напрями та охоплює майже усі сфери соціального та соціально-психологічного буття як суспільства взагалі, так й соціальних груп і окремих індивідів. Від ступеня дослідженості цієї проблеми буде залежати науковий зміст кримінологічної теорії, її спрямованість та ефективність запропонованих заходів запобігання.

Для забезпечення максимальної ефективності запобігання злочинності необхідно детальне вивчення окремих груп злочинів, які входять до загальної сукупності, виявлення їх закономірностей і тенденцій. Ми пропонуємо дослідити детермінаційний комплекс злочинів, пов'язаних із вандалізмом, визначити чинники, події та явища, які впливають на їх подальше відтворення й розвиток, визначити їх місце в структурі всієї злочинності. Дослідженням кримінологічної детермінації та її окремих елементів – зокрема, причинам та умовам існування та відтворення злочинності – завжди приділялась велика увага. Дослідження у цій царині були підґрунтям для розробки ефективних заходів запобігання та протидії злочинності, удосконалення діючої системи запобігання й розробки нових заходів соціальної реакції на злочинність. Окремі проблемні питання існування та відтворення злочинності, її причини та умови досліджували

такі вчені-кримінологи, як: Ю.М. Антонян, В.С. Батиргарєєва, А.Б. Блага, М.Ю. Валуйська, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, І.М. Даньшин, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Кальман, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, О.М. Литвинов, С.Ю. Лукашевич, В.В. Пивоваров, В.І. Шакурн та інші. При цьому слід зауважити, що причини та умови злочинів вандалістичної спрямованості вченими комплексно не досліджувалися, а дії сучасних вандалів набувають поширення та з кожним роком трансформуються у нові видозмінені форми.

Основне завданням цього дослідження – сформулювати основні детермінанти злочинів, пов'язаних з вандалізмом, та визначити їхній вплив на злочинну поведінку вандалів. Важливість публікації щодо виділення детермінаційного комплексу злочинів вандалістичної спрямованості як окремого об'єкта дослідження обумовлено тим, що запропоновані обставини набувають особливого соціального значення та сьогодні стають не тільки причинами на умовами злочинів, пов'язаних з вандалізмом, а й усієї злочинності взагалі.

Детермінаційний комплекс – це багатоланкова структура соціальних чинників різного рівня та детермінуючих властивостей, що задіяні в механізмі спричинення, опосередкування й обумовлення злочинності [1, с.74]. Детермінаційний комплекс злочинів вандалістичної спрямованості має широку сферу поширення й для більш детального їх аналізу пропонуємо поділити його на 3 великі групи: економічні, політичні та соціальні. Виходячи з цього, спробуємо виявити процес детермінації досліджуваної злочинності.

Економічна сфера – це своєрідний фундамент суспільства, що відіграє вирішальну роль у його розвитку. Як доречно зауважив В.В. Лунєєв, ринкові відносини у сфері суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ, обтяжені гострими протиріччями, що породжують криміногенні деформації елементів суспільної свідомості. На його думку, головними детермінантами злочинності завжди були та залишаються соціально-економічні причини [2, с.107]. З цим

твердженням можна погодитись, адже дійсно, в економічно благополучному суспільстві з найменшою ймовірністю особистість стане на злочинний шлях заради задоволення власних потреб, бо скоріше за все ці потреби або вже задоволені державою, або створені сприятливі умови для отримання необхідних для життя благ законним шляхом. Також слід погодитись з думкою, що на існування та процеси відтворення злочинів, пов'язаних з вандалізмом, також впливають економічні фактори.

Враховуючи те, що злочини вандалістичної спрямованості є частиною загальної злочинності, можна використовувати при їх поясненні низку економічних детермінант злочинності, наведених Б.М. Головкіним. По-перше, характерною рисою вітчизняної економіки є кримінальний монополізм на найбільш прибутковій сфері суспільного виробництва (банківський сектор, паливно-енергетичний і гірничо-металургійний комплекси, хімічна промисловість, машинобудування, торгівля, фармацевтична промисловість). Панування олігархічної моделі економічних відносин супроводжується такими криміногенними явищами, як тінізація та монополізація економіки, поглиблення економічної нерівності, погіршення показників зайнятості та бідність переважної частини населення. Все це призводить до збільшення криміногенного потенціалу суспільства і зростання масштабів злочинності [3, с.107].

По-друге, розподіл населення за рівнем доходів, бідність та низька зайнятість також породжують зростання злочинності в Україні. У рейтингу ООН Україна за обсягом ВВП на душу населення посідає 103 місце серед 181 країн світу, та за цими ж даними розрив між доходами найбагатших та найбідніших громадян України становить 30:1 [4, с.369]. Тож, як доречно зауважив Ю.М. Антонян, бідне суспільство бідне й духовно, тому це є однією з головних причин аморальності та злочинності [5, с.141–144].

Також розшарування населення за рівнем життя, доступом до соціальних послуг, умовами та якістю життя, породжують криміно-

генно небезпечну соціальну нерівність, що, у свою чергу, детермінує соціальне напруження й знижує межу та міру законслухняності значної частини суспільства. В умовах, коли більша частина населення не може задовольнити елементарні споживчі потреби за легальні доходи, люди масово вдаються до пошуку додаткових доходів, у тому числі шляхом вчинення правопорушень і злочинів [3, с.110]. Дійсно слабка та низька купівельна здатність, безробіття, неможливість задовольнити свої потреби наявними в розпорядженні особистості коштами провокують населення на вчинення протиправних дій. Такі детермінанти є певним підґрунтям вчинення наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого, пошкодження об'єктів археологічної та культурної спадщини, умисного знищення або пошкодження майна чи об'єктів електроенергетики, пошкодження шляхів сполучення, транспортних засобів з корисливим мотивом для подальшого збуту з метою збагачення чи отримання прибутку (корисливий вандалізм).

В останні роки політична ситуація в Україні характеризується нестабільністю, наявністю як внутрішніх, так і зовнішніх загроз. Зараз спостерігається суспільний занепад у країні, розчарування у діяльності політиків, негативні зовнішньополітичні процеси та зростання рівня злочинності.

За даними Центру досліджень соціальних комунікацій Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського можна виділити такі особливості політичного процесу українського суспільства. По-перше, політичні процеси, що відбуваються сьогодні в Україні, значною мірою є політичним проявом загострення економічних розбіжностей, що стали, у свою чергу, наслідком грабіжницької «приватизації» постсоціалістичного періоду, у результаті якої в країні створилася ситуація панування «економічного феодалізму», постановки під контроль невеликої кількості олігархів-мільярдів основних галузей економіки і, відповідно, формування специфічних кланових політичних утворень, що фактично відстоюють

інтереси кланів і до реальної демократії не мають ніякого відношення. Поряд із цим безпосередньо принципи олігархічного всевладдя в економіці й політиці не відповідають вимогам сучасності, не забезпечують паритетної участі в міжнародній економічній та політичній діяльності, є істотним «гальмом» для самореалізації найбільш соціально активної частини громадян України.

По-друге, національний розвиток сьогодні, з одного боку, стимулює насамперед інстинкт самозбереження націй, спротив уніфікації. З іншого – йому сприяє вільний доступ до інформації й можливості комунікацій між одноподумцями у сфері національного розвитку, що забезпечуються сучасними інформаційними технологіями.

По-третє, розбудова політичних партій у нашому суспільстві протягом усього існування суверенної України перебуває на початковій стадії розвитку. Насамперед це пояснюється інтересами олігархічних кланів, для яких політичні інструменти є необхідними лише на час виборів і загострення внутрішньополітичної ситуації. Постійна політична активність, зростання політичної свідомості громадян при цьому є небажаною при волюнтаризмі в економічній, й не лише в економічній сфері [6].

При дослідженні політичних процесів в Україні слід згадати про управлінський апарат. У сфері його діяльності склалися розгалужені корупційні відносини між суб'єктами владно-розпорядчого впливу та залежними від їх рішень користувачами адміністративних послуг [7, с.214]. Поряд із системним незаконним збагаченням керівної ланки органів влади, масового поширення набуло отримання разової (періодичної) незаконної вигоди від пересічних громадян при зверненні до службових осіб виконавчої ланки органів влади та управління фактично з будь-якого юридично значущого питання [3, с.110].

Негативні явища та процеси, які випливають із політичної сфери, провокують недовіру до політичних діячів та політичних партій, зниження соціальної терпимості населення,

жагу до справедливості, демонстративного самоствердження, бажання руйнувати та встановлення справедливості. Так вчиняється наруга над державними символами, пошкодження адміністративних будівель, розмальовування або руйнування агітаційних плакатів.

На нашу думку, інформаційні детермінанти також слід врахувати при аналізі детермінаційного комплексу злочинів, пов'язаних з вандалізмом. Інформацію треба трактувати як детермінанту, без якої неможливе функціонування і дієздатність будь-якої спільноти [8, с.574]. Тому безсумнівним є вплив цифрових засобів масової комунікації, соціальних мереж та ЗМІ, пропаганда ними сумнівних цінностей, поява статей та відео в Інтернеті, які провокують агресію, впливають на розвиток особистості, формують негативні цінності на установки.

Слід також зауважити, що до детермінаційного комплексу злочинів, пов'язаних з вандалізмом, можна віднести низку факторів, що відносяться до соціально-психологічної сфери буття особистості. Зокрема, неабияку роль у формуванні поведінки вандалістичної спрямованості відіграє наявність на сучасному ринку відеопродукції та ігор (як пристосованих для комп'ютерів, так і для інших пристроїв), в процесі гри в яких, або навіть їх метою є руйнування об'єктів. При цьому вони градуюються від простих ударів та зіткнень до стратегічних задач із повного руйнування об'єкта за допомогою підручних засобів чи навіть заздалегідь підготовлених. Самі по собі ці ігри та відео не є забороненими, але вони створюють підґрунтя для розвитку девіантної поведінки та формують у свідомості можливість та допустимість руйнування, псування та пошкодження майна як засобу досягнення мети.

Досліджуючи соціальну сферу детермінаційного комплексу злочинів вандалістичної спрямованості, необхідно звернути увагу на те, що зараз ми спостерігаємо у населення занепад суспільної моральності та духовної культури. У сучасному суспільстві панує відчуття самотності, розчарованості та нещастя. Люди живуть без чіткого визначення цінностей, жит-

тевих позицій та світоглядних орієнтирів. Вандальна поведінка є формою поведінки, яка виражається не тільки у зовнішній поведінковій стороні, але й зміні ціннісних орієнтацій та уявлень, тобто у деформації внутрішньої регуляції поведінки особистості. Умови виникнення вандалізму пов'язані з порушенням процесу соціалізації [9, с.112–113].

У сфері соціального виховання осіб важливе місце займає сім'я, найближче побутове оточення, навчальні заклади та зайнятість. Сімейне середовище об'єднує елементи, котрі сприяють розвитку функціонального стану організму дитини, її адаптаційних ресурсів, опірності до негативних впливів, що в подальшому позначається на досягненні та підтриманні емоційного комфорту, відповідності внутрішнього світу основам гармонії, а також закладають базис саморозвитку [10, с.73]. Сприяють вчиненню злочинів, зокрема й вандальної спрямованості, способи виховання дітей – залякування, погрози, фізичні покарання, приниження особистості та навіть катування [11, с.65]. Все це відбивається на психіці дітей, які потім подібним чином спілкуються з однолітками, та практикують подібний вид розваг один з одним, шляхом вчинення вандалізму з метою самоствердження.

У неблагополучних родинах немає належного морального виховання, гарних прикладів батьків, у них не виховують моральні та етичні норми, не долучають до культури. Психолог Л. Ватова виділяє два види опіки – гіпооріка та гіперопіка [12, с.175]. У першому випадку батьки не приділяють достатньої уваги через зайнятість на роботі, вжиття спиртних напоїв. Вони тільки для виду цікавляться, що відбувається з дитиною, як, де та з ким вона проводить свій час. При гіперопіці батьки постійно дають вказівки, докучають повчаннями, тому частіше за все діти, обіцяючи виконати, вчиняють по-своєму. Неузгодженість слова з ділом як би компенсує надмірну любов або її відсутність. За своєю суттю – це самозахист. Таке ставлення часто породжують марнославство, прагнення до влади, гординю, що призводить до агресії, зокрема до вандалізму [9, с.123].

Учителі не приділяють належної уваги до морального виховання та розвитку особистості учнів. Поведінка школярів стає все менш організованою, йде наперекір суспільству, його вимогам [9, с.125]. Неякісна педагогічна робота стає причиною інтересу дітей до участі у групах з антисуспільними поглядами та установками, де вони можуть виражати невдоволення та протест, що потім переноситься на вулицю, де всі ці заяви трансформуються від слів у дії. Глибоку душевну травму учням можуть завдати навіть поодинокі випадки несправедливості, недоброчесності з боку інших педагогів [13, с.73].

Фактором детермінації агресивної поведінки чоловіків є послаблення їхнього авторитету у сім'ї. Скрутне матеріальне становище, необхідність прийняття матеріальної допомоги від батьків, родичів та дружини, мінімізує його роль у сім'ї. Подібні ситуації провокують до самовираження та самоствердження в інші способи, у тому числі злочинні.

Визначення факторів, що впливають на зростання злочинів, пов'язаних з вандалізмом є основою для їх подолання. Загальною причиною досліджуваної нами злочинності можна назвати соціальні суперечності, які проявляються у різних сферах їхнього життя. Поєднання причин та умов можуть призводити до злочинів вандальної спрямованості в залежності від їх характеру, зовнішнього прояву та інтенсивності перебігу у конкретний період часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новіков О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. 187 с.
2. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии: в 2 т. Москва: Юрайт, 2011. Т. 1: Общая часть. 933 с.
3. Головкин Б. М. Загальна характеристика детермінації злочинності в Україні // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2014. № 1.

С. 106–111. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_21.pdf.

4. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / ред. Е. М. Лібанова. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. 404 с.

5. Антонян Ю. М. Причины преступного поведения: монография. Москва: Академия МВД РФ, 1992. 207 с.

6. Горовий В. Особливості політичного процесу інформаційного суспільства (за даними Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ). URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1063:osoblivosti-politichnogo-protsesu-informatsijnogo-suspilstva&catid=127&Itemid=460 (дата звернення: 07.06. 2017 р.).

7. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.

8. Леонтьєва Л. Є. Інформаційні детермінанти в політичних процесах // Держава і

право. Юридичні і політичні науки. 2005. Вип. 29. С. 573–578.

9. Алиев Х. К. Вандализм: уголовно-правовые и криминологические проблемы (по материалам Северо-Кавказского федерального округа) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2015. 217 с.

10. Вовчик-Блакитна О. О. Спосіб життя сім'ї як детермінанта розвитку дитини // Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Серія психологічні науки. 2013. Том 2. № 10 (91). С. 69–74.

11. Саратов О. В. Предупреждение преступлений, связанных с жестоким обращением с животными : монография /ред. Е. Б. Кургузкиной. Москва : Юрлитинформ, 2015. 175 с.

12. Ватова Л. С. Вандализм: что в его основе? // Народное образование. 2002. № 9. С. 175–185.

13. Баришполець О. Т. Брехня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 648 с.

Бочарова К. А. Детермінаційний комплекс злочинів, пов'язаних з вандалізмом // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 3. С. 9–13. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_4.pdf

Досліджені основні сфери поширення причин та умов вказаного виду злочинності та виявлено їхній вплив на розвиток та зростання актів вандалізму в Україні. Доведено, що розглянуті фактори, можуть призводити до злочинів вандалістичної спрямованості в залежності від їх характеру та перебігу у конкретний період часу.

***

Бочарова К.А. Детерминационный комплекс преступлений, связанных с вандализмом

Изучены основные сферы распространения причин и условий указанного вида преступности и выявлено их влияние на развитие и рост актов вандализма в Украине. Доказано, что рассмотренные факторы, могут приводить к преступлениям вандалістичної направленности в зависимости от характера и протекания в конкретный период времени.

***

Bocharova K.A. Determination Complex of Vandal Crimes

It is investigated the main distribution sphere of causes and conditions of these criminality and identified its influence on a development and growth of vandal acts in Ukraine. It is proved that factors, which are considered in this article, will cause the crimes connected with vandalism depending on character and course in a specific period of time.